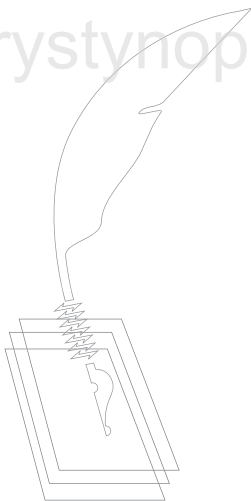

Міжнародний
літературний конкурс
і.м. Марії Урбанської

Альманах

www.krystynopol.info

Тартаків
2020

МІЖНАРОДНИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ КОНКУРС ІМ. МАРІЇ УРБАНСЬКОЇ. Альманах літературних творів переможців конкурсу. Видавець ФОП Замойська О.Ю. Тартаків 2020. — 52 с.

Авторська орфографія та стилістика збережені.

ОРГАНІЗАТОРИ:

<https://www.facebook.com/TARTAKIV>

<https://heritage-fund.com.ua/>

<https://krystynopol.info>

TARTAKIV

БЛАГОДІЙНИЙ ФОНД
Спадщина.UA

© Лобко О.
Видавець © ФОП Замойська О.Ю.
Дизайн, верстка © Чипурко В.П.

ЗМІСТ

- Оксана Лобко. Пам'яті Марії Урбанської з Тартакова.* 5
Оксана Лобко. Урбанські герба Нечуя. 6

НОМІНАЦІЯ ПОЕЗІЯ 18

- Катерина Полтавець. Маріїн день.* 19
Катерина Полтавець. В день пам'яті Марії Урбанської. 21
Інна Калина. Моя душа. 22
*Галина Хохонь. Що пам'ятають стіни,
і що від нас чекають.* 23
Леся Родіна. На гостину до Урбанських! 27

НОМІНАЦІЯ ПРОЗА 28

- Олена Британ. Юзеф Вежховський —
людина з великої літери.* 29
Леся Родіна. Тартаків — моя патріотична Батьківщина. 32
Володимир Слонопас. По той бік Цісарського шляху. 37
Оксана Лобко. Замість післямови. 45
*Автор невідомий. Лист про смерть Марії Урбанської.
Олена Замойська (переклад)* 47

У листопаді 2020 року було оголошено про літературний конкурс імені Марії Урбанської (1876-1942рр.). Історична пам'ять та її збереження надзвичайно важливі для кожного мешканця чи то найменшого українського села, чи то великого мегаполісу. Цим конкурсом ми прагнемо пригадати наше минуле, зупинитись та подивитись, які багаті наша країна та земля на історичні події та постаті, забуті у часі. Ми хочемо згадати їх, згадати наше минуле — щоб не забувати про наше коріння.

ЖУРІ

Ганна ГАВРИЛІВ —

засновниця та керівниця благодійного фонду «Спадщина.UA»

Дара КОРНІЙ —

українська письменниця-прозаїк,
лауреатка третьої літературної премії
«Коронація слова» (2010), лауреатка
премії Кабінету Міністрів України імені
Лесі Українки за літературно-мистецькі
твори для дітей та юнацтва (2020)

Оксана ЛОБКО —

кандидатка історичних наук,
дослідниця Тартаківського палацу

Олена ЗАМОЙСЬКА —

дослідниця локальної історії, перекладачка

Василина БОЙКО —

вчителька Луцької гімназії №14
ім. В. Сухомлинського, тартаківчанка,
волонтерка проекту відновлення
Тартаківського палацу.

Богдан КОЗІЙЧУК —

координатор конкурсу, волонтер проекту
відновлення Тартаківського палацу,
дослідник локальної історії

ПАМ'ЯТІ
Марії
Урбанської
З ТАРТАКОВА

Тож згадаємо Марію-Ружу-Флорентину Урбанську з Тартакова. Людину із надзвичайно цікавим та трагічним життям. У вересні 2020 року виповнилось 144 роки від дня її народження та 78 від дня смерті, які припадають на один день — 2 вересня.

Ще дівчинкою, отримавши добру монастирську освіту, через свою хворобу, вирішила присвятити себе служінню людям, дітям та Богові. Адже часто лише тоді, коли тобі самому не дуже добре, починаєш розуміти, як важливо підтримувати тих, хто цього потребує. Родина Лянцкоронських та Урбанських з Тартакова були благодійниками. Марія, її мати та бабуся підтримувала на власні кошти школи, давали освіту дітям, які не могли її здобути через брак коштів.

УРБАНСЬКІ ГЕРБА НЕЧУЯ

Серед заможних родин власників Тартакова родині Урбанських гербу Нечуя належить особливе місце. З одного боку — це землевласники і володарі певного фінансового капіталу, з іншого — звичайні люди із своїм життєвим шляхом, своїми вадами, уподобаннями, щасливими і трагічними сторінками життя. Ця родина походила зі старого польського роду Урбанських, представники якої посідали високі військові позиції, проте не були видатними державними діячами, тому й згадки про них важко зустріти у генеалогічній та історичній літературі. Завдяки вдалим шлюбом та посагам змогли творити свої статки, зміцнюючи суспільне становище.

Урбанські використовували герб НЕЧУЯ. Інші кличі/назви: Острєва, Пень, Стовп, Целехи (пол. Cielechy, Nieczuja, Ostrzew, Pień, Słup). Традиційне походження: чеське. Опис: щит — у червоному полі колода срібного або натурального (природного) кольору в стовпі з трьома сучками з правого і двома з лівого боків та золотим хрестом зверху; клейнод — над шоломом у короні між двома чорними орлиними крилами така ж колода з хрестом. Первісна середньовічна версія мала блакитний фон і срібний стовбур і вісім сучків. У клейноді був срібний лицарський хрест. Тільки у наступних століттях хрест став золотим, а тло — червоним.

У XIX ст. нам дуже цікава одна представниця цієї родини Людвіка ур. Урбанська Росновська, бо саме завдяки їй Тартаків стає власністю Урбанських-Росновських і понад 120 років належить одній родині. Завдяки спадкуванню маєток перейшов від Росновських до Лянцкоронських: від Францішка-Ксаверія Росновського (бл. 1796–1877) та його дружині Антоніні зі Секержинських (1794/1795–1862) як посаг їхньої дочки Розалії перейшов у володіння Лянцкоронських. Через шлюб сина Розалії та Теодора Лянцкоронських Збігнева залишався у володіння родини Лянцкоронських, а потім перейшов до родини Урбанських: до Яна Урбанського, чоловіка Стефанії, дочки

Розалії та Теодора, а згодом до його дочки Марії Урбанської. З Людвіки Росновської (ур. Урбанській) (1776–1845) в 1815 році розпочалось володіння цією родиною Тартаковим та навколишніми селами, а на Марії Урбанській в 1939 році з приходом советів воно закінчилось. Поки не вдалось дослідити точніш генеалогічні зв'язки: чи була Людвіка Урбанська прямою родичкою батька Марії Урбанської Яна (1849–1931) та чи походили вони з однієї родини Урбанських.

Ми знаємо обмаль подробиць із біографії останньої власниці Тартаківського палацу Марії Урбанської, дочки Яна Урбанського з Нижнева та Стефанії Лянцкоронської з Тартакова. Батьки Яна та його родина володіли і Добросним Жовківського району. Але подаємо деталі біографії, які будуть цікаві читачам та дослідникам Тартаківського маєтку.

Народилась Марія-Ружа-Флорентина Урбанська 2 вересня 1876 року в маєтку її матері Стефанії в селі Піддубне (колишні Піддубці), розташованому неподалік від найменшого українського міста Угнова на Сокальщині. В родині її лагідно називали «Titus» (Тітусь). Дитинство Марія провела в маєтку батьків в селі Нижневі неподалік Тлумача (Івано-Франківська область, Тлумацький район). Туди, до свого палаціку, в 1880-х роках переїхали з Піддубного батьки Марії — уже після народження в 1879 році її сестри Терезії-Марії-Анни-Антоніни. 1907 року Тереза взяла шлюб в Нижневі з Мар'яном Ярошинським із маєтку Блюдники на Тернопільщині.

№	Nomen	Religio		Sexus		Thori	PARENTES		PATRINI et eorum conditi	
		Catholice	Aut alia	Puer	Puella		legitimi	illegitimi		Pater
2	Maria-Rosa-Florentina (Frimmini)	1	-	-	-	1	Legitimi	Magus János Comitis a Urbanistis, et Stephania Swannus-harag, filius Rudolphus Florentinus Malzer-sta. heredum.	Magus János Comitis a Stephania filia Comitis Theodori Lang, heronistis, u. Rosas Rys, non-sta.	u
<p>in excessitate ex aqua haptivata 2do Septembris 1876. per Rudolphus Malzer-sta. u. Rosas Rys, non-sta.</p> <p>Magus János Comitis a Stephania filia Comitis Theodori Lang, heronistis, u. Rosas Rys, non-sta.</p> <p>Magus János Comitis a Stephania filia Comitis Theodori Lang, heronistis, u. Rosas Rys, non-sta.</p>										

Метричний запис про народження МАРІЇ УРБАНСЬКОЇ.
Публікується вперше.

Палацік у Піддубному.
Фотографії із книги Романа Афтаназі. (Т. 6. – S.175-181).

Палацік Урбанських у Нижнєві
(Івано-Франківська область, Тлумацький район)

Батьки Марії Урбанської:
Стефанія уроджена Лянцкоронська
та Ян Урбанський з Нижнева. Викори-
стано матеріали з родинного фо-
тоархіву Потворовських із Лондону.
Публікується вперше.

Сестри ТЕРЕЗІЯ та МАРІЯ УРБАНСЬКІ. (Марія праворуч).
Фотографія початку 1880-х років. Використано матеріали з родинного
фотоархіву Потворовських із Лондону. Публікується вперше.

Дівчата Марія та Терезія виростили у любові та повазі, освіту та виховання їхня мати Стефанія вирішила дати у монастирській школі в Язлівці, в якій сама навчалась. Там же перебувала їхня близька родичка Францішка Мисловська — майбутня дружина її брата Збігнева Ляндкоронського, який і був ініціатором побудови розкішного палацу у Тартакові.

Walery Rzewuski

KRAKÓW
WESOŁA-DOM WŁASNY.

Збігнев-Юзеф-Ксаверій Лянцкоронський (10.02.1850 Піддубне — 31.01. 1929 Краків), замовник будівництва палацу у Тартакові, вуй Марії Урбанської. Використано матеріали з родинного фотоархіву Потворовських із Лондону. Публікується вперше.

Родина Лянцкоронських, батьки Стефанії Урбанської та Збігнева Лянцоконського, були благодійниками. Мати Ружа (Розалія) підтримувала школи та притулки, допомагала Львівському театру Скарбека (сучасний театр Заньковецької), співакам опери. Після її смерті у 1895 році, згідно з заповітом, було започатковано благодійну фундацію її імені для виплати стипендій та допомоги хворим артистам театру. Для цього вона заповіла продати свій палацик у Львові по вулиці 3-го травня. Батько Теодор Лянцкоронський, який володів землями навколо Нижнева, 24 травня 1881 року частину своєї землі (грунту) продав місцевому кляштору, а частину подарував місцевому згромадженню сестер непорочниць. За проектом засновниці згромадження Марцеліни Даровської у 1883 році монастир паулінів у Нижневі став навчальним закладом для дітей із родин, які постраждали за участь у польському повстанні 1863 року. (Цікаво, що через 25 років онука Теодора вийде заміж за чоловіка з родини Ярошинських, яких за участь у польському повстанні змусили виїхати з рідного Поділля та віддати до скарбниці усі маєтки на Вінниччині).

Випускниці навчально-виховного закладу для дівчаток зі шляхетських родин в Язлівці. Серед дівчат — сестри Урбанські. Язлівець, 1904 рік.

Батьки відіслали дівчат — нашу героїню Марію та її сестру Терезу — до головного осередку сестер непорочниць у містечку Язлівці, яким керувала Марцеліна Даровська з Нижнева. Це був перший навчально-виховний заклад для дівчаток зі шляхетних родин з поглибленим вивченням релігії, культури, основ подружнього життя. Якщо інші монастирі славились своїми чудотворними образами, то язловецький пишався чудотворною скульптурою Діви Марії, виготовленої з каррарського мармуру скульптором Томашем Сосновським 1883 року.

Марія та Тереза були чудовими та допитливими ученицями, та закінчили навчання 1894-го року. Ми маємо фотографії випускниць із урочистого зібрання в 1904 році. На фотографії є обидві сестри Урбанські, хоча розрізнити їх на фото дуже важко, бо немає підписів. Батьки дівчат фінансово підтримували монастир, пам'ятаючи про гарний почин свого батька з підтримки сестер непорочниць.

Монастирська освіта й суворе виховання наклали свій відбиток на життя старшої Марії, яка любила самотність та спокій. У дитинстві була хворобливою. Багато читала. Усе своє життя продовжувала справу батьків та родини дядька Збігнева, які допомагали здобути освіту дівчаткам, які не мали змоги платити за навчання. Підтримуючи коштами школу в Тартакові, своєї власної родини Марія так і не створила, натомість опікувалась племінниками Яном (1909 р.н.) та Ядвігою (1911 р.н.) Ярошинськими, дітьми сестри Терезії (1879 Піддубне — 1956 Краків).

Тартаківський палац. 1918-02-22

Після закінчення польсько-української війни (1918–1919 рр.) повноцінною власницею Тартакова міста, Тартакова села, присілка Тартаківця (тепер це усе один населений пункт Тартаків) з серпня 1919 року і до вересня 1939 року стала саме Марія Урбанська. Урбанська, власниця великих земельних ділянок, створила гарні умови для розвитку місцевої промисловості, і самостійно вправно управляла господарством, та навіть розводила елітних коней.

У 1936–37 роках вона продала до армії 4 коні типу АК та 13 для кінноти, а в 1938–39 рр. ще 13-ть голів. Імовірно, у Тартакові було велике поголів'я коней. Але у літературі про це немає згадок. Старожили села ще пам'ятають останню власницю маєтку Марію Урбанську, яка поважно їздила на бричці.

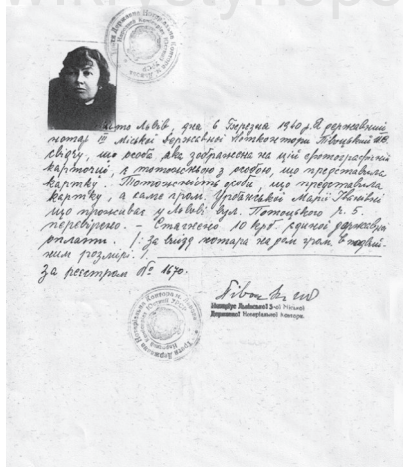

МАРІЯ УРБАНСЬКА.

Фотографія кінця 1930-х років. Використано матеріали з родинного фотоархіву Потворовських із Лондону. Публікується вперше.

У вересні 1939 року, внаслідок таємних угод між гітлерівською Німеччиною та сталінським СРСР, Червона армія окупувала Західну Україну. Нова влада провела націоналізацію. Ймовірно, саме у цей період Марія-Ружа-Флорентина Урбанська склала заповіт, подарувавши свій розкішний палац та маєток на користь дітей Сокальщини. Справді: після війни у палаці відкрили школу, в якій освіту отримали сотні тартаківських дітей.

6 березня 1940 року Марія Урбанська отримала у Львові паспорт. Відомо, що раніше Марія та її батько Ян багато часу проводили у Львові, де мали свій будинок-віллу. Мешкали вони за адресою вул. Анджея Потоцького, 5 (вілла Бромільських, сучасна вулиця Генерала Чупринки). У старих адресних книгах навіть зберігся номер телефону Марії Урбанської та запис: URBAŃSKA MARJA. 8.IX Lwow, Potockiego 5, tel. 16-34. Tartaków. Урбанські жили у Львові здебільшого в холодний період року — восени та взимку. Ми не знаємо, чи вілла Урбанської у Львові була конфіскована наприкінці 1939 року — імовірно, будинок спіткала така сама доля, як тисячі львівських вілл та помешкань. Проте Марія, будучи дамою вже поважного віку та маючи певні вікові хвороби, наприкінці 1939 — на початку 1940-го року ще мешкала в родинному будинку.

Фотографія оригінального паспорта МАРІЇ УРБАНСЬКОЇ виданого у Львові 6 березня 1940 року. Використано матеріали з родинного фотоархіву Потворовських із Лондону. Публікується вперше.

В середині 1940 року (припускаємо, що це сталось після березня 1940-го року) власницю Тартаківського палацу репресували та вислали на спец. поселення, ймовірно у Сибір або до одного з так званих «польських таборів» Надвожжя. Вона відбула ув'язнення і після амністії залишилась жити в Йошкар-Олі (столиці Республіки Марій Ел, Надвожжя). Можливості повернутись на батьківщину, де йшла війна, не було. Ми не знаємо деталей життя Урбанської на засланні, але маємо спогади її подруги з останніх місяців її життя.

2 вересня 1942 року Марія Урбанська померла від виснаження та хвороб у віці 66 років і була похована на цвинтарі в Йошкар-Олі. Ми знаємо, що в останні роки життя Марія Урбанська склала чернечі обітничі та з Богом у серці залишила цей світ. Так закінчився земний шлях цієї непересічної жінки, яка керувалась у житті глибоким розумінням своїх обов'язків, співчутливістю, добротою, служінням та непожадливістю.

Хоча до нас дійшло не надто багато матеріалів про Урбанських але активною громадською роботою, завзятістю до справ шкільництва та благодійництва вони залишили по собі добру пам'ять та велику повагу.

На превеликий жаль, ми не маємо фотографій мешканців Тартаківського палацу на тлі споруди, але маємо дитячі та дорослі світліни пані Урбанської та її родини, які вперше оприлюднюємо.

Авторка щиро дякує за фотографії, документи із деталями життя та смерті Марії Урбанської пані Терезі Хлаповській та Тадеушу-Кшиштофу Потворовському з Лондону — онукам Терези ур. Урбанської у заміжжі Ярошинської.

*ОКСАНА ЛОБКО (м. Київ),
кандидатка історичних наук,
кураторка виставкових проєктів,
дослідниця палацу у Тартакові.
mail: oxanka777@yahoo.com*

Використані матеріали:

1. Метричні книги парафій Угнів, Піддубного, Михайлівки та Юзефівки з Головного архіву актів давніх у Варшаві (AGAD) — syg. 1404 (Par. Uhnów, dek. Belz; Księga metrykalna urodzeń tylko dla wsi: Poddębce, Michałówka, Józefówka, 1794-1853); syg. 1732 (Par. Uhnów, dek. Belz; Księga metrykalna urodzeń dla wsi Józefówka, Michałówka i Poddębce, 1854-1905), syg. 240 (Status animarum Józefówka, Karów, Michałówka, Poddębce, Expozytura Wierzbica [Spis imienny parafian]).

2. Дати про народження та смерті представників родини Лянцко-ронських, Урбанських взято з надписів на цвинтарних папках Краківського цвинтарів. Подяка за пошук цих матеріалів пані Тетяні Федорів (Збарж).

3. Jazłowiec. Jazłowiec: Wyd. SS. Niepokalanego Poczęcia N.M.P., 1939.

4. Використано матеріали: Оксана Лобко. Коли Тартаківський палац ще був палацом. Містечко Тартаків на Львівщині та історія його власників (Наукове дослідження та ревіталізація палацово-замкового та паркового комплексів (пам'яток історії та архітектури XVIII — XIX ст.) у Тартакові та Львівщині). — Київ, 2019. — 79с. Рукопис.

**Використання та передрук матеріалів
лише за згодою авторки.**

ПОЕЗІЯ

I
МІСЦЕ

— «Маріїн день», КАТЕРИНА
ПОЛТАВЕЦЬ, м. Суми (Сумщина)

II
МІСЦЕ

— «Моя душа», ІННА КАЛИНА,
м. Ганновер (Німеччина)

III
МІСЦЕ

— «Що пам'ятають стіни, і що від
нас чекають», ГАЛИНА ХОХОНЬ,
с. Забужжя (Львівщина)

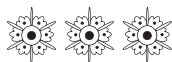
Катерина Полтавець

Після відвідин Тартакова народилися ці рядки. Благодійниці, високодуховній, мудрій, зі щирим серцем, душею Янгола і мученицькою долею Марії Урбанській присвячую.

МАРІЇН ДЕНЬ

Вересень... Друге... Пахне повітря кавою.
Осінь у сні зазирає чийсь,
День розквітає строкатою правдою:
Мрії про Тебе у світі збулись!
Дівчинко! Ти вже — народжена!
Сонце вітає своїм теплом!
Ім'я Твоє — із любов'ю помножене,
Ймення Марія — на славу з добром!

Вересень... Друге... У Янголів — свято:
Душу дитячу леліють вони...
Святості буде й краси в ній багато,
Буде шанована межи людьми...

Рік... Знову — рік, знову — рік, знову — рік —
Років — сузір'я, мов зоряний слід...
Нас розділяє з Тобою навик.
Ні, я не плачу! Бо там, де ти, — лід,

І скільки у серці моєму жалю,
Боюся заплакати, бо розтоплю
Той лід, наче спогад, в пожежі спалю...
Я знаю: ти — поряд. Отут я стою:

Палац Твій і школа — Твоя, мов рідня,
А очі — заплакані вікна — ні шибки, ні скла,
І даху немає, а тільки здаля
Так прохано-тихо стіна промовля:

«Сьогодні — Маріїн день. Сьогодні...»

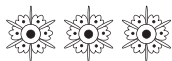

Вересень... Друге... В школах — дзвінок,
Тільки у цій — вже нема, лиш здаля
Нам шепоче чебрець, що від школи — за крок,
Наче кличе і нас на Маріїн урок...

www.krystynopol.info

Вересень... Друге... Дитинно співа
Уціліла в палаці стіна —
Із беззвуччя хоралом озвалась вона:
«Ой, чому ж ти, Маріє, сьогодні сумна?»

І вторить уціліла, змарніла стіна —
То ота, що пожежу на себе взяла:
«Ой, Маріє, сумую і я, наче доля твоя,
Наче доля Твоя...»

Я не плачу. Маріїн день добігає кінця,
Як тінь із Йошкар-Оли, сутеніє,
На якій уже немає лиця,
І раптом моя долоня тяжіє:

То схлипнув у ній камінчик з гори —
З тієї, що поряд Йошкар-Оли:
«Кам'яніють спогади там, де живуть орли,
А Маріїне серце і досі болить.

О, люди, із пам'яттю щось та зробіть!» —
Раптом скрикнув у моїй долоні
Закам'янілий спогад лише на мить,
А поряд промчали Маріїні коні...
Сьогодні — Марійн день... добігає кінця.

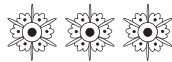
В ДЕНЬ ПАМ'ЯТІ МАРІЇ УРБАНСЬКОЇ

*Говорять, що кожне життя — то пісня: радісна чи сумна.
2 вересня 1942 року обірвалася життєва пісня Марії Урбанської.*

Листком останнім, змерзлим,
Чи птахом, втреленим на берегах,
Цей біль, у сутінках воскреслий,
На серці карбувався і вустах...

О, Боже! Тільки б втриматись — не скрикнути!
Нехай іде... іде прожитий день,
Та раптом хтось примусив гальма скрипнуть:
Хіба ж не знав, що вже нема пісень?!

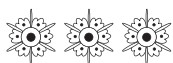
Хіба ж не знав, що не спинити ходу?
Хіба ж не знав: на тисячі доріг
Зібрався смуток мовчки до походу,
Його ніхто вже стримати не міг.

Інна Калина

Лист репресованої та висланої на спец. поселення Марії-Ружі-Флорентини Урбанської до Батьківщини.

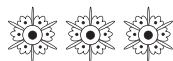
МОЯ ДУША

Моя душа летить до Тартакова,
Де серце засіває сон-пісні;
До Яна і Ядвіги Ярошинських,
До шкіл, що українські голосні
Вигукують, виспівують в блаженстві,
Смакують кожну букву: бруньку знань.
Неначе вісь земну, розміняну на жести,
Гойдуло на осінню філігрань.

Моя душа летить до Тартакова,
До Спасівки, що бачу в синіх снах,
До тих возів, що викупані в солі,
Де місяць самоту по кольорах
на купки розкладає магістральні.
Чумацький Шлях, мабуть, уже востанне
Вигулює Ведмедицю Малу.

В моїх долонях шахівниця райська
Збирає пішаків за плугом днів,
Де шах і мат не для Урбанської.
... Високі гнізда сонця у вікні ...

05.12. 2020

Галина Хохонь

ЩО ПАМ'ЯТАЮТЬ СТІНИ, І ЩО ВІД НАС ЧЕКАЮТЬ

Торкнула браму і зайшла в минуле...
Веде мене алея стареньким парком.
Дбайливо клінкерну доріжку стеле
аж до Палацу.
Колись тут було жарко!

Стою. Постелене парадне рондо¹
запрошує мене здійснити коло.
Я маю зрозуміти чому я тут?
Бо модно?
Бо всіюди тепер чомусь ідуть?

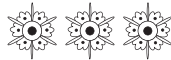
Стоїть Палац! Руїною назвати
не повертається мені язик.
Вітаюся з ним гречно. Скажи,
як звати того, хто диво це створив?
Мовчиш? Не знаєш? Уже звик?

¹ Рондо — кругова доріжка (рух по колу)

А тут, посередині, пасувало б мати
бодай погруддя зодчого зі Львова
Вінцента-Яна Равського молодшого.
Бо елегантність французька
необарокова манить зайти,
всередину запрошує.

Стоїш галантний, в поясах і рустах,
сорочка тішить погляд теракотом.
Убранство пишне на парадних грудях,
і гордий ризаліт²
хизується балконом.
Перекликаються в кутах пілястри³.
Ач, вікна здивувались мені арками.
Даху нема, лише вежа на вістрі!
Протяг заходить в мене шпарками.

І я ступаю з трепетом на плитку.
Це неймовірно, стільки часу!
Краса! Уміли майструвати!
І стиль, і смак у всьому зберігати.
Стіни надійні, близько метра,
усі в пілястрах коринфського ще ордеру⁴,
у в'язках роз, піщаних квітах лотоса,
диво розетках і волютах!
Усе із рук скульптури Метра!

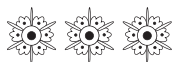

² Ризаліт — виступ стіни, що виходить за основну лінію фасаду

³ Пілястра — плоский прямокутний виступ на стіні, що має ознаки колони (базу і капітель)

⁴ Ордер — (порядок), конструктивно-художня система стійко-балкової конструкції Коринфський ордер — характеризується стрункими колонами з канелюрами (прорізами) та капітелями (завершення колони) у вигляді кошиків з двома ярусами листя аканта та волютами (спіралеподібними завитками з кружком посередині)

Що, стіни, пам'ятає? Відлуння
музики і шурхіт бальних суконь,
шепіт прислуги, предивні аромати
з панських кухонь?
Чи, може, збори у радянські вже часи?
А чи дитячі в школі голоси?
Учителів, що класами ходили?
За пані Урбанською,
признайтесь чесно так, тужили?

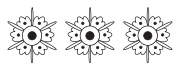
А чи... Боюся запитати, може,
пішла з вогнем вся пам'ять спати?
Рубці, зазубрини, вибоїни,
Скрізь опіки, ще досі не загоєні.
Я не картаю Тебе, старого,
й досі елегантного.
То не Твоя вина, такі от бач, часи.
Нема нікому діла до краси.
Але ж Ти вистояв, усім часам назло.
І знаєш, Тобі навіть повезло!

До Тебе потягнулись люди,
відчули дух і містику Твою.
Напевно, пані досі ходить всюди,
у душу стукає вона Твою й мою.
І гаратає у чиновницькій двері,
щоби спасти Тебе,
реанімувати.

Бо Ти — підвалина культури,
І осередок духу! Як без нього?
Чиї тоді ми будем діти?
Чи будем люди?
А дітям що залишимо? Нічого?
Тобі б надалі бути осередком
краси, натхнення і культури,
величним і зеленим парком,
Перлина у якому — Твої мури.

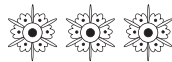
Ну ось, погомоніли. Я іду..
Старезна і розлога крона кидає
Кострубаті тіні на клінкер під ногами.
Сліди мої вкриває густо іній.
Я щось несу, десь там, усередині.
І знаю, що сюди іще прийду,
й дітей до Тебе приведу, —
Ти чуєш? — не як до руїни,
а до малої серця Батьківщини.

Леся Родіна (переможець у номінації Проза)

НА ГОСТИНУ ДО УРБАНСЬКИХ!

Котиться сонця промінь кирпатий
Ген за високої, ген за гори.
Кличе усіх до Урбанських на свято.
Вітер відлунює: — «хочу прийти!»
З'їдуться разом митці та поети,
Стіни прикрасять картинами мрій.
Ну ж бо, палаце, приймай на бенкети
Довго стояв, як не свій, не живий.
Був тобі втіхою голос пташиний,
Цвіт медоносних акцій та лип,
Мов, водограй розмарин і жасмини
Ніжність весни розливали в розсип.
Їдьте з Поділля, зі Львова, столиці
Славний Тартаків скликає гостей.
А на Великдень тут чутно дзвіницю
З-під джерела, що у лісі тече.
Стежка вузенька сплелася до брами,
В шармі бароко палац на виду.
Тиша, блаженство — ген — ген небесами
Вітер веде хмаровиськ череду.

ПРОЗА

I МІСЦЕ

— дослідницька стаття «Юзеф Вежховський — людина з великої літери», ОЛЕНА БРИТАН, м. Червоноград (Львівщина)

II МІСЦЕ

— спогад-інтерв'ю «Тартаків — моя патріотична Батьківщина», ЛЕСЯ РОДІНА, с. Кордишівка (Вінниччина)

III МІСЦЕ

— оповідання «По той бік Цісарського шляху», ВОЛОДИМИР СЛОНОПАС, м. Пембрук (США)

Олена Британ

Дослідницька стаття

ЮЗЕФ ВЕЖХОВСЬКИЙ — ЛЮДИНА З ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ

Це людина, яка не повинна піти у забуття, якій потрібно було поставити пам'ятник ще за життя. Дуже прикро, що нині не залишилося ані сліду, ані згадок про цю добру людину. Немає куди покласти квіти і немає вже нікого, хто б пригадав і розповів про Юзефа Вежховського.

Стара пожовкла газета. Здавалося б, аркуш паперу, а візьмеш у руки — побачиш чиєсь минуле життя. Я чую запах старого паперу і повертаюся в минуле...

12 грудня 1894 року у Тартакові був сумний день. На 79-ому році пішов з життя ксьондз Юзеф Вежховський (Filip Józef Wierzchowski). Понад половину свого життя віддав служінню Богу. Народився 1815 року в Сокалі, в родині листоноші. У 1840 році на відмінно закінчив гімназію і курси теології у Львові, а згодом єпископ Піштек взяв його до себе у служіння. Потому отримав парафію в Плазові, і прославився там своєю добродійністю.

1859 року, на запрошення графа Ксаверія Росновського, переїхав до Тартакова. В околицях цього містечка жила заможна польська шляхта: графи Ланцкоронські, Росновські, Комаровські, Вишневські у Переспі, Шимановські у Спасові, Бабецькі у Бишові, Руликовські у Свитязеві. Юзефа Вежховського поважали, бо приязно ставився до всіх, і любили за цікаві та мудрі проповіді. До нього горнулися парафіяни з 10 сіл, життя яких ксьондз наповнював братерською любов'ю.

Упродовж 35 років його служіння у Тартакові не було жодної сварки чи непорозуміння між латинським духовенством і навколишніми руськими (греко – католицькими) священниками. Бо розуміли і поважали одне одного. «Хто хоче бачити справжні дружні відносини між поляками і русинами, нехай зазирне у наш тартаківський куточок і тут, у костелі тартаківському, і в 13 навколишніх церквах, переконається, що можна бути добрим поляком – патріотом і щиро поважати братів – русинів і навпаки. Це наука для всіх, хто не вірить у дружбу з русинами». Тартаківський костел славився чудотворним образом Пресвятої Богородиці. І на кожне католицьке свято можна на богослужіння приїжджало з околиць кілька греко – католицьких священників, а тартаківський ксьондз їздив на свята до навколишніх церков. Його любляче серце і чесність сприяли людському взаєморозумінні між парафіянами. А проповіді, написані латиною, були хоч короткі, але напрочуд влучні, ба навіть поетичні — цитував у промовах вірші. Не дивно, що отець Юзеф став одним із найпопулярніших та налюбленіших проповідників у цілій околиці.

А ще заклав у Тартакові школу для дівчат, яку підтримував матеріально. Утім, його громадська активність цим не обмежилася.

12 квітня 1886 року після богослужіння у тартаківському костелі, у шкільній залі зібралася громада: графи Ланцкоронські, духовенство, інтелігенція, міщани, землевласники. У той день була створена рільнична спілка у Тартакові. Керівником її обрали ксьондза Вежховського, заступником — греко – католицького священника Тита Ковальського зі Спасова, секретарем став Гнат Якобчук.

Вежховський брав участь у відправах при перепохованні останків відомих польських шляхтичей: 16 червня 1862 року Якова і Константина Собеських у Жовкві і 27 травня 1881 року — Марка Матчинського, фундатора костелу св. Марка у Варязі.

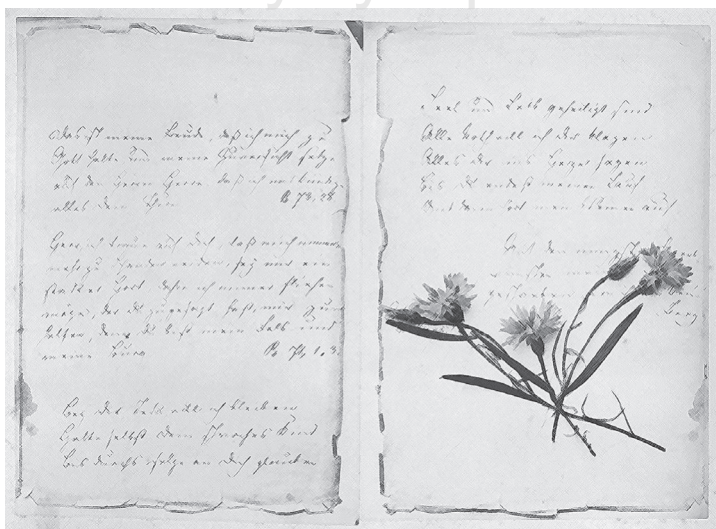
Новина про смерть отця Вежховського збрала з цілої околиці велику кількість людей, як римсько – католицького, так і греко – католицького віросповідання. Приїхало 11 священників латинського обряду, 9 руських. Коли труну з тілом винесли з дому, отець Левицький, найближчий сусід і давній приятель померлого, не зміг стримати сліз. Священник Криницький з Боб'ятина говорив про велику втрату для

українців. Слово взяв і Райнгарт — сокальський священник, шкільний товариш померлого. На цвинтарі попросилися з покійним священником Андріаном Леонтовичем з Тинятиць та Камінський з Угнова. Ще довго в серцях парафіян відлунювали слова Вежховського: «Kochajmy się!» («Любімося!»). Смерть його стала великою втратою для усіх мешканців. Хочеться, щоб пам'ять про таку людину була вічна.

Використана література:

- Kurjer Lwowski 08.01.1895
- Kurjer Lwowski 12.04.1886
- Józef Wierchowski «Mowa podczas uroczystego obrzędu złożenia zwłok Jakóba i Konstantyna królewiczów Sobieskich w świeżo odkrytym i odnowionym grobowcu w kościele żółkiewskim dnia 16 czerwca 1862 powiedziana przez księdza Józefa Wierchowskiego plebana z Tartakowa», Lwów 1862 r., Lwów 1862 r. / Національна бібліотека Польщі, Варшава.
- Józef Wierchowski «Mowa podczas uroczystego obchodu przeniesienia zwłok ś.p.Marka Matczyńskiego wojewody i generała Ruskiej ziemi, fundatora kościoła Warężkiego do nowego Sarkofagu w tymże kościele miana w Warężu dnia 27 maja 1881 przez ks.Józefa Wierchowskiego plebana o.i. w Tartakowie » Lwów, 1884 r./ Національна бібліотека Польщі, Варшава.

www.krystynopol.info

Спогад — інтерв'ю

«ТАРТАКІВ — МОЯ ПАТРІОТИЧНА БАТЬКІВЩИНА»

Уродженка Тартакова Ольга Косина ділиться спогадами про своє життя: дитинство і молодість. Розповідає, як виглядав колись її рідний Тартаків, про патріотизм та сторінки історії. У свій поважний 91 рік Ольга Косина має феноменальну пам'ять і всім серцем прагне, щоб Україна була самобутньою незалежною державою. (Записано 2020 р).

Пані Ольго, розкажіть про вашу родину, про дитинство...

— Я була наймолодша в родині. Брат Василь був на 11 років старший від мене, а сестра Ярина — на 7 років старша. В мене в родині батьки грамотні люди, в нас була домашня бібліотека, батько, сільський господар, належав до «Просвіти», а мама була заступницею голови «Просвіти» в Тартакові. Батько був у січових стрільцях. Брав участь у бою за Маківку, потрапив у полон, повернувся додому калікою. Одна нога в нього була поранена, не міг ходити. Розповідав, що в полоні із нього дуже знущалися. Багато воїнів помирали дорогою додому, деяких розстрілювали, він дивом уцілів. Я змалечку виховувалась у патріотичному дусі. Мама виписувала календар, «Місіонар». Віддуння мого дитинства — це запах друкованих газет та книг. Батьки мене із сестрою віддавали до захоронку — так тоді називали дитячий садочок. Закінчила школу 1948 року. Пам'ятаю, в нас більшість уроків проводили польською мовою, хоча наші місцеві діти здебільшого розмовляли українською.

Цікаво, розкажіть детальніше про захоронку...

— В захоронку ходили не лише маленькі діти, а й школярки, до 7-го класу. Тут дуже лагідно до них ставилися. Нас вчили малювати, декламувати вірші, співати. Сестри-василіянки в захоронці виховували дітей і підлітків в духовному та патріотичному дусі. Вже у восьмирічному віці ми знали і про Голодомор, і про заборону церкви на Східній Україні. Ось мені зараз пригадується пісенька (з вашого дозволу):

Сів на плоті горобець, підняв вгору очі.
Каже журавлям: «Тут лишитись хочу.
Летить собі рядочком, відлітайте, кру-кру,
а я лишаюсь тут, тут.

Я собі, хоч малий, тут перезимую.
Доки ви повернетесь — діток вигодою.
Це мій рідний край, я його не кину.
Тут родився, тут я зріс, тут я і загину.

Співали ми й веселих пісень:

Задумала бабусенька
тай розбагатіти,
пішла взяла квочку,
щоб висиділа діти — кво-кво-кво.
Погнала бабусенька курочок пасти,
сама сіла на порозі, прясти.

Це все діти гарно запам'ятовували і хороводи водили.

Звичайно, була й молитва. Починався день у захоронці з того, що діти молилися «Отче наш» і «Богородице діво» та дякували за день.

Діти в садочку обідали. Що обідали? Кожна мама давала своїй дитині сніданок. Були там столики, стільчики маленькі. Кожна дитина ставила сніданок, діти їли, а потім сестра-монахиня роздавала чай. Діти були в захоронці з ранку і до вечора, і батькам було дуже зручно, бо вони могли в полі працювати, знаючи, що діти під наглядом.

Як минали свята в захоронці?

— У нашій захоронці був великий зал, зі сценою, де діти виступали, були лавочки для батьків. Дуже гарна завжди була вистава до святого Миколая, грав Миколая старший хлопець. Діти вчили вірші. В нас в Тартакові був храмовий відпуст на святого Івана Хрестителя: богослужіння тоді правилося в каплиці, а на церковному подвір'ї виступав хор та діти із захоронки. Ми співали:

«Там, у Світах, край у руті,
навіть молитись ворог не дасть.
Боже великий, дай Україні
силу і славу, волю і владсть».

1939 року у Тартаків прийшла радянська влада і захоронку ліквідували. А в приміщенні влаштували офіцерську школу.

Яким ви запам'ятали Тартаків до приходу радянських військ?

— Пригадую, в нас дуже добре працювала «Просвіта». Збиралася і молодь, і старші люди. Їх навчали куховарити і в'язати, це були своєрідні курси. Влаштовували вечірні чаювання. Жінки збиралися і готували їжу, люди приходили потанцювати і поспівати. Старші показували приклад своєю поведінкою, вчили дітей, як треба поводитися. В нас у Тартакові був неписаний закон — завжди вітатися зі старшими. Змалку нас вчили справедливості, ввічливості. Наш Тартаків був дуже патріотичним селом, славився на весь Сокальський повіт. Місцева інтелігенція йшла в «Просвіту» і виховувала молодь. «Просвіта» мала свій будинок із читальнею. Інтелігенція і місцевий священник допомагали готувати концерти, ставили вистави.

Перлина нашого Тартакова — це палац. Пам'ятаю, палац до пожежі був огорожений, туди ніхто не мав права зазирнути. Палац гарний та старовинний.

Згодом він став власністю Ляцкоронського. Але в цій родині сталося страшна трагедія — помер єдиний дев'ятирічний син⁵. Старші тартаківські люди розказували, що пані дуже побивалася за сином,

⁵ Пшеслав Ляцкоронський (1880-1889), син Збігнева Ляцкоронського та Францішки Мисловських. Похований на старому Тартаківському цвинтарі. Поховання Пшеслава Ляцкоронського у вигляді дитинки-ягюла у липні 2019 року у Тартакові знайшли Олена Замойська та Юрій Гринів — уточнення від редакції.

щодня її можна було побачити на тартаківському цвинтарі, біля його могили.

І щоб врятувати дружину від цього нестерпного страждання пан Ляңкоронський продав Урбанським маєток у Тартакові, а сам з дружиною переїхав до Золочева⁶. Ще досі зберігся на цвинтарі пам'ятник на могилі сина п. Ляңкоронського, де хлопчик з сумним гарним обличчям оберся на хрест і напис польською мовою: «Нехай буде воля Твоя». З приходом радянської влади у палаці був військовий штаб⁷.

Як ви та інші мешканці Тартакова пережили Другу світову війну?

— Щосуботи радянські солдати ходили в штаб. Верталися завжди додому опівночі. Батьки то чули, як марширували. Ми жили за сім метрів від дороги — все було чути. В ту суботу, як мала початися війна, солдати повернулися о 3 ранку. Батько розбудив мене і сестру і каже: «Діти, війна, збирайтеся!» Ми викопали яму, закопали одяг і ще щось. В солдатів не підняли тривогу, всі польові військові телефони були перерізані. Треба віддати належне радянським солдатам, серед яких були казахи, узбеки. Вони — хто взутий, хто напівбосий, хто в спідній білизні, — але з гвинтівками через плече і сумками з патронами бігли на захист. Уранці до Тартакова увійшли німецькі війська. Німці їхали на мотоциклах, у помаранчевих сорочках із засуканими рукавами. По селянських стодолах були склади військові. Був якийсь такий випадок: дорога з Тартакова до Сокаля була висаджена липами, і ось два радянські солдати вилізли на ті липи і сховалися від німців. Коли німці йшли, вони стріляли. Німці так розлютілися, що почали стріляти запальними кулями і спалили частину села.

⁶ Насправді після смерті сина Збігнев Ляңкоронський ще проживав у Тартакові, часто подорожуючі, і лише у 1910 році продає палац та частину землі Марії Едер з родини Станек. Але з дружиною вони живуть окремо, хоча офіційно не були розлучені. Щорічно до самої смерті Збігнева виплачував дружині та її матері ренту. Францішка Ляңкоронська зі своєю матір'ю Наталією Мисловською виїхала до Чорткова, де знімала житло в місцині Вигнанка, одному з районів містечка. Про її перебування у Золочеві нічого не відомо, але, ймовірно, якийсь час мешкала і там, бо Мисловські не мали сталого місця проживання. Натомість Збігнев після повного продажу маєтку вже родині Урбанських (Ян Урбанський — чоловік сестри), Марії Едер та рідній племінниці Марії Урбанській, виїжджає до Кракова. Проживав у Кракові до своєї смерті у 1929 році.

⁷ Ймовірно, оповідачка має на увазі події 1914-1916 рр. Під час Першої світової війни у палаці проживали війська російського 12-го артилерійського дивізіону (Rosyjski 12 Dywizjon Artylerii Moździerzny), який мав дислокацію у Вінниці, Подільської губернії. Але власникам було дозволено відвідувати палац, про це збереглися архівні записи

Дякую за спілкування, пані Олю, насамкінець скажіть: яким би ви хотіли бачити ваш рідний Тартаків?

— Ви, знаєте, патріотизм був у нас завжди. В мене збереглися старовинна листівка, що видавалась ще за польських панів. На листівці намальовані козаки і написано текст пісні: «Засвітали козаченьки в похід в полуночі». Є люди, які хочуть справжньої української держави. Почався рух по відновленню палацу і хотілося б, щоб його відреставрували. Ще під лісом Лисохою колись било цілюще джерело. Воду з нього брало тартаківське і сокальське панство. Селянам тієї води не давали. Джерело було дуже глибоке, називали «безоднею». Коли колгосп робив меліорацію, то його засипали, але з нього і тепер пробивається вода. Гарно було б, коли б його відновили і в крамницях з'явилася «Тартаківська джерельна вода».

Дякую і Вам за спілкування!

www.kryukopol.info

Володимир Слонопас

Оповідання

ПО ТОЙ БІК ЦІСАРСЬКОГО ШЛЯХУ.

*«Як навпроти зла — добро, і навпроти смерті — життя,
так навпроти благочестивого — грішник.*

*Так дивись і на всі справи Всевишнього:
їх по дві, одна навпроти одної»*

Біблія, Книга Сираха, 33:14

Велике біле сонце повільно підіймалося з-за обрію, осяваючи зелень навкоошісних садів. Легке миготіння повітря підіймало ще одному дню бути спекотним. Тихо навкрути, півні вже відспівали свою ранішню пісню. Раз у раз загавкотить чийсь пес, або коров'яче протяжне «му-у-у» сповістить її вихід на свіже повітря із духотного хліва. «Гарно як, ніби й війни немає. — подумав Ярослав Наконечний, зачиняючи хвіртку за сестрою, яка гнала корову на пасовисько. Чорно — білі та червоні, з рогами доверху та в боки, з ярмом чи без, йшли вони поважно перевалюючись з боку на бік та підіймали ратицями пилюгу по обох сільських вулицях.

Безеїв мав усього дві вулиці, які простягалися від кінця села навколо зеленого луку посередині, та впирались у Цісарський шлях. Посеред вулиць на лужку знаходились молочарня, склеп та хата – читальня. Трохи поодаць школа, дзвін якої двічі на день скликав дітей до науки. А через цілу довжину села посередині тік струмок, який закінчувався невеликим ставом. По іншу сторону двох доріг розмістилися селянські двори — чепурні хатини під солом'яними стріхами. Невелике село, всього 78 дворів. Тепер не те, що раніше, коли з кожної хати вигонилося на пасовисько щонайменше дві худобини. А сьогодні що?

Заледво тридцять коровин на ціле село та дві пастушки. «А може вже війна скінчилася? — продовжував роздумувати Славко. — Німці проїшли, поляки повтікали, в селі відродилось українське життя».

— Не затримуйтеся сьогодні, бо нині до школи прийдуть сестри йосифітки⁸ з Цеблова, вчитимуть молитов та співу, — промовив до сестри та її подруги Анельки Романчукової, котра вже чекала її на вулиці.

— У нас у селі й так усі співають, — усміхнулась Ганна до брата, кладучи руку на плече подрузі.

— Так, в Безееві хор найкращий на всю округу, — підтвердила Анелька.

Дівчата засміялись дзвіночками і, помахуючи палицями, пігнали корів по вулиці.

— А що ж ви співатимете, якщо не навчитеся від монашок? — кинув навздогін Славко.

— Те, що пані учителька Воробій навчила, — і, притиснувшись попід руки, затягнули:

Учися дитино, бо вчитися треба.
Учися голубко, хай розум не спить.
Хай серце і воля, і дух росте в силу,
Для життя, для світу треба — ся учить.

Учися дитино, бо світ цей — не батько:
Широкий, розлогий, мов поле в степу,
Знайти в нім дорогу той лиш зуміє,
Хто придбав науку, хто вчився в життю.

Ярослав Наконечний дивився їм услід. Вони ще діти. А може й добре, що їм не виповнилось шістнадцяти, бо говорять, що молодь будуть відправляти до Німеччини на роботу. А так, поки вони ще діти, то може й мине їх ця чаша. Чоловіків закликали до війська. Анельки старший брат Григорій пішов у дивізійники, а йому лише сімнадцять виповнилось. «Пішов, — каже, — бити москаля». Голоси дівчат хоча вже слабше доносились до вуха, але ще можна було таки розібрати слова шкільної пісні:

⁸ Йосифітки — повна назва: Згромадження сестер св. Йосифа Обручника Пречистої Діви Марії. Заснував о. Кирило Селецький в 1898 р. в с. Цеблів, Сокальського повіту в Україні. Мають свої осідки в Польщі, Канаді та Бразилії.

Учися дитино, бо доля — не мати,
Шукать її треба — сама не прийде,
А хто її знайде, той її зазнає.
Кому розум — сонце в голівці зійде.

Учися дитино, Бог буде з тобою,
Вшанують тя люди, вшанує тя світ.
Чого научишся — вода не забере,
Не візьме розбійник, вогонь не спалить.

Вони зникли за поворотом сільської дороги і Славко, закочучучи рукави сорочки, пішов до стайні. До їхнього повернення треба було повикидати гної та постелити свіжої соломи. День починався, роботи багато.

Дівчата, допоки доспівали пісню, були вже за селом біля Цісарської дороги. Чому саме так вона називалась, вони не знали. Переказували бабусі, що то по ній ще за Австрії з Белза до Кристинополя сам цісар їхав чи може цісаревич, але яка тому вже різниця, коли ні одного, ні другого вони не знали та й немає їх обох вже давно. Корів треба було перегнати за дорогу ближче до залізничної колії, яка проходила трохи віддалік. Там, за сільськими городами, розташувалось велике пасовисько. Дійшовши до місця, дівчата влаштувалися зручно на травичці під однією з верб, що росли обабіч дороги, заховавши в її дупло вузлики з їжею. Дали коровам волю, інколи приглядаючи, щоби котра не пішла в людські городи.

— А що, може на другий рік тато візьме нас з тобою до сільського хору?

— Не знаю, там такі голоси підібрані, що й думати ніяково.

— Припини, чи мало Романчуків у хорі? І Василь, і Григорій, і Федір, і Софія.

— Григорій зголосився добровольцем до української дивізії, вже його в хорі немає, — заперчила Анелька.

— От на його місце тебе і візьмуть, — притиснула подругу до себе Ганна.

— Це ж чоловічий голос, а я жіночий. Ех, ти!

І обоє, сміючись, підстрибом побігли, наздоганяючи корів, котрі віддалилися від стада і прямували до городів. Навернувши непослухів, повернулись на своє місце.

— А добре таки, Анелько, влітку — не треба до школи ходити.

— Цікаво, чи не закриють цього року школу взагалі? А що, як пана Воробія до війська закличуть? Хто тоді буде нас вчити?

— Так зостанеться ж його жінка Ірина. Вона ж до війська не піде.

— Так, таки так, — заусміхалась Анелька, уявляючи пані-научительку в армійському мундирі, — і монашки з Цеблова приходитимуть.

— Якось воно буде, а сьогодні ніжся на сонці і відпочивай від математики.

— За математику можеш і забути, але за корови пам'ятай! — схопилася на рівні ноги Анеля та й побігла, розмахуючи палицею, в бік городів. Чиясь ряба, попри прив'язане ланцюгом до шиї ярмо, забрела в капусту. Дівчина повернулася скоро, кинула палицю на землю і знову вмостилась біля Ганни.

— А що це там? — кивнула Ганна головою в бік залізної дороги.

— Не знаю, — відповіла Анеля, підіймаючись на ліктях. Мружачи очі від яскравого сонця, подивилась в напрямку колії.

На залізничному полотні зупинився потяг із понад десятьма вагонами. Було видно солдатів, що щось шварготіли по-своєму і бігали навколо вагонів. Звідкілясь взялися підводи — напевно, підїхали зі сторони Глухова, бо з дівчатами не розминались. Не забуваючи приглядати за ввіреними їм коровами, юнки з цікавістю розглядали все, що коїлося біля залізниці. Крізь відчинені двері вагонів було видно людей різного віку, серед яких були й малі діти. З вагонів вони не виходили, було зрозуміло, що їм це робити заборонено. Солдати метушилися за якимись приготуваннями. У цьому сум'ятті ніхто із охорони потягу не зауважив, як двоє — молода жінка та дитина років семи — зіскочили з вагона і чкурнули у високу траву, через неї у кукурудзу на чийомусь городі. Ганна та Анеля спостерігали за втікачами. Жінка, пробираючись рядками городини, намагалася залишатись незауваженою, раз у раз нахилиючи голову дівчинки своєю рукою. На одному з городів вона раптом зупинилась, побачивши капустяні зелені головки. Утікачки присіли, почали обривати капустяне листя і жадбно його їсти. Вони були вже зовсім недалеко від пастушок, та ще не помічали їх. Анеля ніколи не розуміла виразу «голодними очима», аж ось вона їх побачила — ці «голодні очі». Скільки ж днів треба не їсти, щоб от так? Вона витягла з дула свій вузлик і дістала звідти окраець хліба. Підійшла до втікачів і простягнула їм хліб. Молода жінка стояла,

ще жуючи капустяні листки, і жадібно поїдала очима окраєць на долоні Анелі. Маленька дівчинка несміливо потягнулася рученнями до нього...

— Halt!⁹

Цей гортанний вигук повернув і пастушок, і втікачок до реалій життя. Ніхто з них не зауважив німецького офіцера і двох солдатів, які підбігали до них.

— Halt! — знову прокричав офіцер.

Пістолет у його руці та вишкірений череп з кістками на кашкеті вжахнули дівчат, як, безумовно, і втікачок. Анеля з простягнутим у руці хлібом непорушно застигла. Жінка вмить припала до землі, накриваючи собою дитину.

— Erziehen, — наказав офіцер солдатам. Він з огидою подивився на жінку. Приставив пістолет до її голови, — Weißt du, Monster, dass Juden keinen Platz in diesem Leben haben?¹⁰

Ганна скрикнула від жаху. Він вистрілив. Куля пройшла через голову жінки, окропивши кров'яним місивом землю і городину. Дитина заридала, прикриваючи очі рученнями, але це тривало недовго. За хвилину її бездиханне тіло лежало біля матері.

І Анеля, і Ганна з заплященими очима та тремтливими в колінах ногами відчували наближення до них німецького офіцера.

— Хто ви такі? — ламаною українською мовою спитав він.

— Ми... Ми...

Жах оволодів дівчатами, страх сковував тіло. Офіцер підвів пістолет до очей Ганни... перевів його до Анелькиної голови.

— Відповідати! — крикнув.

Ганна, не спроможна вимовити ані слова, рукою показала в сторону Безеєва.

— Laden Sie auf den Wagen¹¹, — наказав двом солдатам, що були з ним, вказуючи пістолетом на дівчат.

Підштовхуючи онімілих дівчат до підводи, солдати рушницями дали їм зрозуміти, що треба сісти на підводу. Вартові та офіцер умостилися попереду, дівчат розмістили позаду. Пара коней швидко повезла їх до села. Дівчатам довелося міцно вхопитися за краї підводи, яку часто підкидало на вибоїнах дороги.

⁹ Стоп (нім.)

¹⁰ Підняти. Чи ти знаєш, потворо, що жидам нема місця в цьому житті? (нім.)

¹¹ Грузить на воза (нім.).

Корови скористалися свободою, що їм була дарована військовими, та попелелися в людські городи. Пастушки все далі та далі віддалялися від ввіреного їм стада, від застреленої жінки з дитиною.

Вїхавши у село, візник побачив хлопця біля ставу і зупинив коня. Спитавши, де живе солтис, вїокнув на коней і поїхав у показаному напрямку. Славко, а це був він, помчав іншою дорогою до центру села, до хати пана солтиса Музики. Ярослав заховався між будинками читальні та крамниці, що були напроти хати Музики і став стежити. Підвода підїхала до будинку солтиса і зупинилась. Офіцер наказав дівчатам сидїти, а сам пішов у хату. Солдати один за одним подалися за ним. Славко зрадїв й скоренько вискочив із свого укриття. Перескочивши через потїчок, він умить опинився біля арештанток.

— Швидко, — махнув рукою, — біжіть за мною.

Не роздумуючи, обидві дівчини мовчки зіскочили з воза і побігли за Славком до хати-читальні, а там, через чиєсь подвір'я, застрибували до першого відчиненого льоху, на який вказав рукою Славко.

— Сидїть тихо та ні гу-гу. Ввечері прийду за вами, — а сам побіг назад до читальні і знову сховався за стїною.

Дві монашки біля школи зауважили, що щось коїться і підтющем рушили ближче до місця події. Вони були на півдорозі до хати солтиса, як той вийшов із хати з офіцера. Солтис запопадливо кивав головою і повторював: «Так-так, пане офіцере, розберемось, вдамося до заходів... обов'язково, пане офіцер, не сумнівайтесь...». Але, підїшовши до хвїртки, і військові, і солтис побачили порожній віз. Солдати перехилились через паркан і для певності роззиралися навколо, проте угледіли тільки монашок. Дівчат не було.

Першим вибухнув офіцер. Він вихопив пістолета, направив зброю на солтиса і сказав:

— За непокору німецькій владі та за допомогу жидам ти і тих дві дівки будете розстріляні. Ми їх знайдемо. Якщо ні, розстріляємо батьків і ще десятьох із села. Село буде спалене.

Солдати навели гвинтівки на пана Музику, але тільки-но його підвели до підводи, як він упав офіцерові в ноги і, лапаючи того за чоботи, почав просити:

— Пане офіцере, проявіть милість, це ж лишень нерозумні діти, вони просто злякались. Які з них посібники чи партизани? Простїть, пане офіцер! Не карайте, не палїть села! Їхні батьки в Першу війну¹²

¹² *Перша Світова війна 1914-1918 р.р.*

вірно на стороні кайзера служили. Старші брати цих дівчат служать у вермахті. Не губіть село, пане офіцере, Христом Богом прошу, зми-луйтесь.

Офіцер подивися на двох монашок, які встали навколішки, моли-товно склавши руки. Вони дивилися додолу, виказуючи повне сми-рення і надію на Божу милість. Це трохи заспокоїло есесівця. Він зу-пинив свій погляд на монашках. Про що він думав, дивлячись на них? Про Бога? Про застрелених ним зголоднілих до безтями людей? Чи згадав раптом своє дитинство? Але сховав пістолет, відштовхнув чо-ботом солтиса від себе.

— Пане Музика, — промовив, сідаючи на підводу, — якщо в май-бутньому хтось із ваших людей наблизиться до залізниці в присутнос-ті там німецьких військ, вам не вдасться врятувати село від знищення. Проведіть належні бесіди з людьми. Ми сподіваємося на вашу лояль-ність.

Підвода рушила геть.

Солтис повільно підвівся із землі, опираючись на лавчину при пар-кані свого подвір'я. Втомаєно присів, похиавши голову. Склав на колінах тремтячі руки. Маленькими кроками підійшли йосифіт-ки і, стоячи поряд, дякували Богу за Його милість. Підбіг і Ярослав, який спостерігав за тим, що тут відбувалося, зі своєї схованки. А за ним прибігли Ганна і Анелька, яких Славко вже встиг звільнити.

— Вибачте мені, дядьку Федір, винуватий я, — промовив хлопець, припадаючи устами до руки солтиса Музики.

Солтис мовчки подивився на юнака і зворотною стороною долоні витер сльози зі Славкових очей. Легкий усміх освітаив лице Федіра Музики, наче промовляючи: «Чого вже там...». Дівчата стояли біля них мов вкопані, мовчали і тільки благально випрошували очима про-щення. Всі розуміли, яке приниження довелося перетерпіти солтису, але село було врятоване. Як мало часом потрібно наших необдуманих дій для того, щоб знищити, а через яке горнило принижень та образ необхідно перейти, щоби зберегти.

— Це ми винуваті, — лили сльози Анелька з Гануською, — якби ми не дали їм того хліба...

— Ви зробили те, що повинні були зробити, — перебив їх солтис, підіймаючись з лави, — Бог просить від нас милості, а не суду. Йдіть додому, а ми зі Славком самі корів позбираємо.

Сонце безжалісно розпікало землю. В повітрі стояла тиша, а десь там на сході у бійні страшної війни лилася кров. «О, Боже, — стиха промовив до себе солтис, — суди Твої справедливі. Прости нас грішних»¹³.

¹³ Авторська орфографія та стилістика збережені.

Тартаківська чудотворна ікона
Пресвятої Богородиці.

Замість післямови

Документ, який вперше оприлюднюємо, написаний невідомою, на жаль, пані — свідком смерті Марії Урбанської в 1942 році. Цей надрукований на машинці лист на трьох сторінках передали через знайомих до Кракова (Польща), де в той час мешкала Терезія Ярошинська, рідна сестра покійної. Авторка листа також передала декілька документів, які зберігала на засланні М. Урбанська.

В Йошкар-Олі не залишилось старих цвинтарів. На місці одного з них, центрального—збудовано житлові будинки, на місці іншого в радянський час для відпочинку місцевих розбили парк з промовистою назвою «Победа» ...

Після смерті Терезії Ярошинської в 1966 році усі родинні фотографії та невеличкий архів її родина перевезла з Кракова до Лондону. Цей документ та фотографії, що ілюструють біографію Марії Урбанської люб'язно надані для оприлюднення її двоюрідними онуками: пані Терезою Хлаповською та паном Тадеушем-Кшиштофом Потворовським, які бережуть пам'ять про свою родину та схиляють голову перед історією великих людей нашої багатостраждальної країни.

Оксана Лобко

Мадонна з Тартакова з гравюри Адама Гошемського.
 III чв. XVIII ст. Biblioteka Narodowa.

Лист про смерть Марії Урбанської

1940 року, після п'яти ув'язнень, Марію Урбанську амністували в Йошкар-Олі, куди у той час я переїхала з селища.

Познайомилися ми в столовій, і відтоді я навідувалась до неї після роботи. Та незабаром припинила відвідини, бо почала працювати у відділенні для хворих на тиф, а п. Урб.[анська] дуже боялася усіляких інфекцій. Власне, саме в той час вона почала підупадати здоров'ям. Усе ще лікувала легені.

За кілька місяців я таки відвідала її, бо вона про це попросила. Бідолашна нарікала, що повсякчас відчуває голод, що не може ходити через задишку. Власне, голодувала без потреби, бо коли померла, залишила по собі чотири тисячі рублів, вино, мед, цукор та інші харчі, які отримала з американської допомоги та від п. Терені. А ще трохи пристойних речей, які можна було продати, — усе це розібрали потім єврейські крамарі, а решту, для годиться, віддали Янці Червінській, сестра якої, Ева, виховувалася у нас в Ярославі; здається, вони були родичами з п.Урб.[анською]. Мати Янки Ч.[ервінської] померла, повертаючись додому, — поховали її в Тулі.

Отже, коли востаннє відвідувала п. Урб.[анську], домовилися, що п.Марилька прийде до мене і подивиться, чи подобається їй моє помешкання, бо хотіла мешкати разом зі мною, щоб мати догляд.

Якось прийшла я з роботи, а мені кажуть, що якась пані у чорному відпочиває на лавці біля нашого будинку. Я вийшла, побачила п. Урб.[анську] і дуже втішилася, і ми пішли до мого помешкання. Бабуню, тобто мою господиню, вона

вже знала, з її невісткою познайомилася, а онуки бабуні їй були до вподоби. Бабуня боялася, що трійко малих дітей (шість, вісім років і ще одне в колиці) будуть заважати, але п. Урб.[анська] усьому раділа, була дуже задоволеною, що потрапила до інтелігентної родини і вирішила зостатися в ній.

Оселитися мала у подружжя інженерів: жінка працювала при сплаві деревини, чоловік був інженером-креслярем. Їхні троє дітей були милі, і батьки теж. Бабуня ж була полячкою, яку 1914 року вивезли з Вільна вглиб Росії разом зі шпиталем, яким завідувала. Вона збиралася вступити до ордену сестер домініканок у Кракові, коли спіткала її ця катастрофа. Згодом вийшла заміж за росіянина, який розлучився з дружиною і виховував двох синів, 8 і 9 років. Відтоді опікувалася хлопцями, а коли чоловік залишив її, щоб одружитися з єврейкою, молодший син взяв мачуху до себе. Коли бабуня довідалася, що приїхали поляки, а між ними одна монахиня, — розшукувала мене по цілому місті, аж нарешті знайшла в шпиталі і запросила до себе на квартиру. Щоб полегшити мені роботу, влаштувалася санітаркою. Пропрацювала десь близько місяця, але син заборонив їй.

Ось до якої родини постановила переїхати п. Урб.[анська], і того ж дня залишилася ночувати. Наступного дня я пішла на роботу, а п. Урб.[анська] залишилася вдома з бабунею. Вони дуже приємно поспілкувалися, навіть полюбили одна одну, — не знаю достеменно щодо п. Марилькі, натомість бабуня дуже її полюбила, — бо п. Урб.[анська] була домініканкою, а бабуня колись хотіла вступити до цього ордену.

З роботи я повернулася о п'ятій, і радісна п. Урб.[анська] сказала мені, що їй тут дуже подобається, тому постановила залишитися назавжди. Ми повечеряли якимось борщем з ковбасою та картоплею. Я знала, що п. Марилька дуже любила ковбасу, але того разу відклала її вбік. Гадаючи, що вона соромиться, я почала припрошувати її до їжі. «Не знаю,

чомусь не можу сьогодні». Я просила: «Та хоч кілька плястерків», і вона взяла. Ми ще трохи порозмовляли та й повкладалися спати.

Вона лягла на моєму дивані, а я в іншій кімнаті.

Ще не заснула, аж зненацька бабуня закричала:

— Сестро, щось пані Урбанській зле.

Налякана, я зірвалася на ноги і негайно побігла до неї.

П. Урб.[анська] сиділа на дивані, поставивши ноги на підлогу.

— Сестро, як же ж мені недобре. Рятуйте мене.

— Що з пані? — питаю.

— Усе в мене болить і так страшенно недобре. Боже, допоможи. Матінко Божа, змилуйся.

Невістка господині побігла до тресту зателефонувати на «швидку». Відповіли, що ніхто не приїде, бо немає автомобіля, а хворій треба прикласти щось тепле до ніг, а холод на серце, і якщо не допоможе, повідомити. Тієї ж миті приготували ми теплу грілку для ніг, але компрес на серце п. Урб.[анська] не дозволила класти, боячись застуди; однак краще їй не стало. Тим часом невістка господині побігла до шпиталю по допомогу. Незабаром пані п. Урб.[анській] знову погіршало.

— Прошу сестру помолитися за мене.

— Молюся як умію, — відповіла я.

— Ах, Матінко Найсвятіша, як мені страшно... Помираю, сестро... Сестро, я вже, мабуть, помираю...

До цього моменту я й думки не припускала, що пані Марилька може померти; стояла навколішки біля її ніг, зігріваючи їх: я так вірила, що всі ми мусимо повернутися, що ані не мить не думала про смерть.

Бабуся побігла по шпитальну медсестру, яка мешкала за стіною, але ані камфори, ані шприца у неї не було. Тим часом п. Урб.[анська] стихла і опустила на подушку. Увійшла бабуня. Глянули ми на обличчя п.Марильки — бліде, тихе, спокійне, заснуле назавжди.

Нарешті приїхала швидка, але було надто пізно. Жінці ще зробили укол, але все було марно. Що я тоді пережила, лише Бог відає. О четвертій зранку я побігла до нашого польського представника, щоб повідомити про смерть і попросити, щоб зробив усе можливе, аби уникнути розтину. Попросила нашого лікаря, щоб засвідчив, що лікував Урбанську і що знав про її хворобу.

Потому замовила труну, а бабуня вбрала п. Марильку, накрила лавку білим простирадлом, поставила в голові померлої образок Ісуса і вази з квітами.

Вбрали її в чорну сукню, на ніжки бабуня пошила чорні плюшеві черевички, до рук поклали образочок Матінки Божої Тартаківської.

Коли принесли труну, ми оббили її чистеньким білим перкалем, подушечка вже була. Я благословила воду, прохаючи, щоб Бог прийняв її як свячену, покропила цією водою п. Урб. [анську] і труну, а потому ми поклали тіло всередину і обклали квітами. Відправила біля тіла хресну дорогу, прочитала покутні псалми, *De profundis*, а потому молилася як вміла; люди приходили.

На третій день, після залагодження усіх формальностей, разом із нашим представником (у минулому глогівським адвокатом) зійшлося дуже багато поляків, бо всі знали її та любили. Відбувся чудовий похорон, уперше після революції перед труною несли великий хрест, співали ми і молилися цілу дорогу. Візник з тресту, який віз труну з тілом, усе торочив про те, яку гарну віру мають поляки і як вони між собою любляться.

Бабуня запросила усіх присутніх на поминки і неабияк пишалася, що так урочисто поховала найбагатшу в Польщі спадкоємицю. Могилу покропили свяченою водою, помолилися, проспівали «Ангеле Божий», «*Salve Regina*», і «*Boże, coś Polskę*», і довго ще стояли.

Урешті поставили дерев'яний хрест з випаленими задля тривалості написами польською та російською:

«Тут спочиває Марія Урбанська,
народжена в Угнові, Польща, в р¹⁴.
... померла 2 вересня 1942 року».

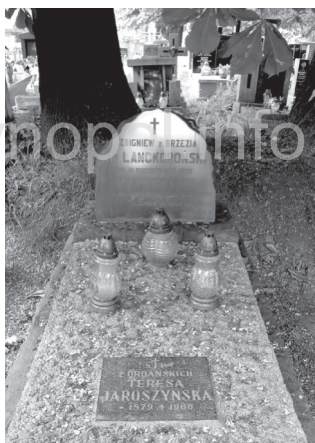
Пані Урбанська має віддану опікунку: бабуня, яка її просто обожнювала, часто ходить на її могилу, яку обривняла і гарно обклала дерниною.

Сестро найдорожча, описала усе докладно. Прошу скласти від мене співчуття п.Терезі¹⁵.

Переклад з польської Олени Замойської

www.krystyna.com

Могила Збігнева Лянцкоронського
з Тартакова та Терезії ур. Урбанської
Ярошинської на Раковицькому
цвинтарі у Кракові.
Фотографія Тетяни Федорів.
Квітень 2020 року.

¹⁴ Нам вдалось віднайти метрику про народження Марії Урбанської, фото якої ми навели у тексті. Згідно із цим записом Марія-Ружа-Флорентина народилась 2 вересня 1876 року в Піддубному (Poddębce) (Метричні книги парафії Угнов, Піддубного, Михайлівки та Юзефівки 1854-1905 рр. з Головного архіву актів давніх у Варшаві (AGAD) — F. 301, sygn. 1732.—s. 82-a).

¹⁵ Терезія-Марія-Анна-Антоніна Урбанська (у шлюбі Ярошинська), дружина Мар'яна-Калікста Ярошинського, останні роки життя провела у Кракові, де й померла. Похована в одній могилі із вуєм Збігневом Лянцкоронським. Її родина досі мешкає в Лондоні.

МІЖНАРОДНИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ
КОНКУРС ІМ. МАРІЇ УРБАНСЬКОЇ.

Альманах літературних творів
переможців конкурсу.

Тартаків 2020.

Організатори

<https://www.facebook.com/TARTAKIV>

сайт <https://heritage-fund.com.ua/>

сайт <https://krystynopol.info>

ОКСАНА ЛОБКО (м. Київ),
кандидатка історичних наук,
кураторка виставкових проєктів,
дослідниця палацу у Тартакові.
mail: oxanka777@yahoo.com

www.krystynopol.info

Дизайн: Чипурко В.П.

Видавець: «ФОП Замойська О.Ю.»

Цей альманах можна придбати,
надіславши замовлення на електронну адресу:
tartakiv.lit@gmail.com